

TÜRK ƏRƏNLƏRİ

Siyənbilərə möglub olduqdan sonra Hun qabilələri b.e. I yüzilliyyin sonlarından başlayaraq dalğa-dalğa qərbə köç edir. Onlar Altay dağlarından (Orxon-Yenisey abidələrində: Altun işi) İtil (Volqa) çayı nadək geniş bir ərazidə yayılır, köç edirlər. Artıq III yüzilliyyin sonlarında Şərqi Sibirin cənubu, indiki Qazaxistan və Aral dənizi ilə Xəzər dənizi arasındaki geniş bir ərazi hunların hakimiyyəti altında idi. IV yüzilliyyin ortalarında Volqa çayı hunların qərb sərhədini təşkil edirdi. II-IV yüzilliklərdə bu ərazidə hunların dövlət birləşmələri yaranır. Onlar yavaş-yavaş Volqa çayını keçib qərbə doğru da yayılmağa başlayırlar. Tezliklə Asiya və Avropanın qovuşduğu yerde qüdrətli Hun imperiyası meydana gəlir. Tarixdə Şərqdəki Hun imperiyasından forqlondirmək üçün bu imperiyani Qərbi Hun imperiyası adlandırırlar. Dövlətin başında vaxtılı Asiyada hökmranlıq edən Böyük Hun imperiyasının şəhərlərinin noslindən olanlar dururdular...

374-cü ildə Modənin (Oğuz xaganının 15-ci nəslindən olan nəvəsi Balamir Qərbi Hun imperiyasında şəhəri (xaqan) olur. O elə həmin il Qara dənizdən şimaldakı çöllərdə yaşayan germandilli Şərqi qot (östroqot) qəbilələrini möglub edir, bir il sonra isə 375-ci ildə Dnepr çayı sahilində yaşayan digər germandilli qəbilələri - Qərbi qotları (viziqotları) möglub edir. Hər iki qot qəbilələri dağınıq halda Mərkəzi və Şimali Avropaya köç edir. Beləliklə, hunlar Şərqi Avropanı da təbə edib həmin dövrün ən qüdrətli dövlətini yaradırlar. Hunların təzyiqi altında qərbə axan Şərqi və Qərbi qot qəbilələri Dunay və Reyn çaylarını keçərək Roma imperiyasının torpaqlarına soxulur. Qərb tarixçiləri bu qot qəbilələrini və onlara qoşulub qərbə axan digər qəbilələri «barbar» adlandırlar. IV yüzilliyyin sonlarında hunlar Roma imperiyasının sərhədlərinə çıxır və tez-tez bu sərhədləri aşır, həm Qərbi Roma imperiyası, həm də Şərqi Roma (Bizans) imperiyasının içərilərinə hücumlar edirlər. 400-cü ildə Balamir vəfat edir, onun yerine Ulduz xan taxta oturur. Bu xaganın hakimiyyəti illərində hunlar Qərbi Roma imperiyası ilə ittifaq bağlayaraq, tez-tez həm Zaqafqaziya istiqamətində, həm də Dunay çayı istiqamətində Bizansa hücumlar edirlər. 410-cu ildə Ulduz xan vəfat edir, taxta onun oğlu Qaradon çıxır. 415-ci ildə Qaradon ölümdən sonra taxta onun oğlu Munçuq (Boncuq) çıxır. Mənbələr Munçuqun vəfati ilini göstərmir. Qaynaqların yazdığını görə, Munçuq çox yaşamır, o vəfat etdikdə oğlu Atilla azaşlı olduğu üçün Munçuqun qardaşı Rua xagan olur. 422-ci ildən başlayaraq hunlar yenə də tez-tez Roma torpaqlarına hücumlar edirlər. 434-cü ildə Rua xagan vəfat edir. Hun taxtına Munçuqun böyük oğlu Atilla oturur. Atillanın əsl adı bize bəlli deyildir; Atilla qərbə tarixçilərinin ona verdiyi addır.

Əmisi vəfat edəndə Atillanın 39-40 yaşı vardi. Lakin o, artıq Hun dövlətinin ən igid ərəni və ən bacarıqlı sərkərdəsi kimi tanınır. Munçuqun Atilladan böyük Buda adlı bir oğlu da vardi. Lakin əyanlar şurası Budanı deyil, döyüşlərdə şöhrət qazanmış Atillanı xagan seçir; Buda onun köməkçisi təyin edilir və 11 il - 445-ci ilədək Atillaya sədaqətlə xidmət edir, 445-ci ildə öz əcəli ilə vəfat edir.

Bizans dövləti Hun dövləti ilə dənisiqlər aparmaq üçün 434-cü ildə Ruanın yanına elçilik göndərir. Lakin elçilər Hun dövlətinə gəldikləri müddət ərzində Rua vəfat edir və Atilla taxta çıxır. O, elçiləri Bizans sərhədində Dunay və Morava çaylarının qovuşduğu yerde Konstansa şəhərinin cəvərlərindən qərəbatdır. Səzişin şərtləri belə idi:

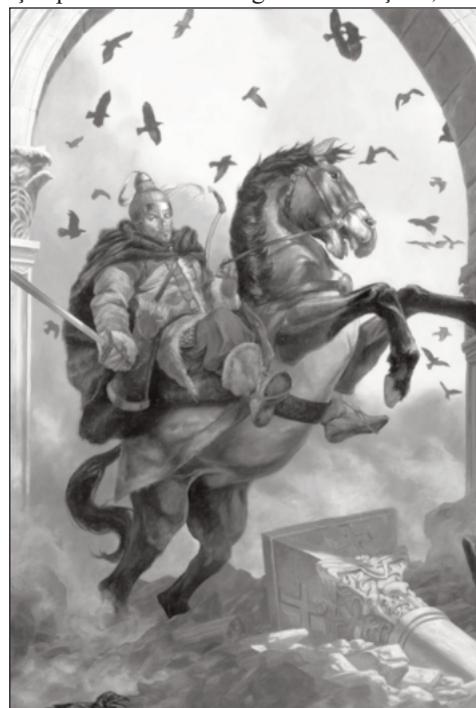
1. Bizans dövləti Hun dövləti sərhədərli daxilində yaşayan qəbilələrlə heç bir əlaqə saxlamayacaq.

2. Bizans Hun dövlətindən qaçanlara sığınacaq verməyəcək.

3. Bizans Hun dövlətindən qaçanları geri qaytaracaq.
4. İki dövlət arasında ticarət əməliyyatları müəyyən edilmiş sərhəd məntəqələrində aparılacaq.
5. Bizansın hunlara ödədiyi illik xərac 350 librə qızıldan 700 librə qızılı qaldırılır.

Bizans bu sərtləri ödəməyə başlayır. Lakin Atilla geri qaytarılan qaçqınları Bizans sərhədlərindən keçməyə qoymur, Bizansın Qarsus (indiki Bolqaristanın Xirsovo şəhəri) qalasında asdırır. Bu hadisə Avropa dövlətlərini dəhşətə salır.

Bu hadisədən sonra Atilla dövlətin şərqi sərhədlərinə doğru səfərə çıxır, İtil

nu ilə onun sərkərdəliyi altında mühabibəyə golirdi. Atillanın sarayında hər yarımmüştəqil dövlətin öz nümayəndəliyi vardı. Sarayda çoxlu tərcüməçilər də vardı: Atillanın türkçə verdiyi əmərlər hər xalqa və dövlət başçısına həmin xalqın öz dilində çatdırılırdı. Belə dövlət quruluşunun üstün cəhətləri ilə yanaşı zəif cəhətləri də vardır. Mərkəzi dövlət güclü olduğunu və onun başında Atilla kimi qüdrətli bir şəxsiyyət durduqda belə dövlətdə mərkəzi hakimiyyətə qarşı qiyamlar və feodal çəkişmələri ehtimalı azdır. Lakin elə ki, mərkəzi hakimiyyət zəiflədi və ya feodal dövlətlərden biri lazımlı olduğundan bir az artıq gücləndi, onda dövlətin nəinki bütövülüy, hətta mövcudluğu da təhlükə altında qala bilər. Məhz buna görədir ki, nə qədər ki, Atilla sağ iddi, Hun dövlətində təhlükəsizlik, sülh və sakitlik hökm süründür. Təkcə bir dəfə acaritlər qiyam qaldırmışdır. Onu da Atillanın böyük oğlu İlək və Hun ordusunun baş komandanı Oniki yatrımışdı.

Hun dövlətində sülh və əmin-amanlıq hökm sürdüyü bir zamanda Atillanın qonşusu olan iki böyük Avropa dövlətində Qərbi və Şərqi imperiyalarında tez-tez qiyamlar baş verirdi. Hətta belə qiyamlardan birində Qərbi Roma imperatoru üşyançıların öhdəsində gələ bilmədiyi üçün Aetiüs vasitəsilə Atilladan kömək istəmişdi. Atilla qiyamçıları darmadağın etmişdi. Bununla yanaşı, Atilla onun qılıncının qorxusundan qərbə qaçan qəbilələrinin Qərbi Roma imperiyasının ətrafında birləşməsinə imkan vermirdi, digər tərəfdən də Şərqi Roma (Bizans, Vizantiya) imperiyasının da getdikcə zəifləyən Qərbi Roma imperiyasına yiyələnməsinə və güclənməsinə yol verdi.

Göktürk
imperatorluğunun bayrağı

silahları, cəvahiratı və digər qiymətli əşyaları uğurlamışdı.

Buna görə də Atilla 440-cı ildə Bizans üzərinə yürüşə keçməyi qərara alır. 441-ci ildə hun orduları Belqrad və Niş istiqamətlərində Bizans torpaqlarına daxil olur. Bu zaman Bizansın tamamilə darmadağın ediləcəyindən və hunlara qarşı təkbətək qalacağından qorxuya düşən Qərbi Roma imperiyası mübahisəni sülh yolu ilə həll etməyə təşəbbüs göstərir. Qərbi Roma imperiyası ordusunun baş komandanı Astiüs araya girərək Konstansa sazişinə tam eməl ediləcəyinə töminat verir və oğlunu da hun sarayına girov göndərir.

Atilla Trakiyanı artıq dağıtmış, Dunay boyundakı qalaları almış, digər qalaları isə dağıtmışdı. İndi nə Şərqi (Bizans), nə də Qərbi Roma Atilla ilə müharibə aparmaq iqtidarında deyildi.

Mənbələrin yazdıqlarına görə, bu zaman qəribə bir hadisə də baş verir: guya romalıların müharibə allahı Marsa mənsub

ATILLA

(Volqa) çayı sahillərində ağ - oğruların qiyamını yatarıv və dövlətin şərqi sərhədinin təhlükəsizliyini təmin edir.

Vaxtılı Böyük Hun imperiyasında, sonralar Türk xaganlığında olduğu kimi qəribə Hun imperiyasında da dövlətin iki qanadı vardı: bir qanadı mərkəzi Danapır (Dnepr) çayının, digər qanadın mərkəzi Dunay çayının sahillərində yerləşirdi. Bu qəbilələr Hun xaganlığına tabe idi:

1. Türk qəbilələri: xaganlığın hər tərəfinə səpələnmiş hunlar, Qara dənizin şimalında və Volqa boyunda beş - oğrular, altı - oğrular, on - oğrular, sarı - oğrular, ovzağın qərbində ağaritlər, Volqanın şərqiində sabirlər və bir sıra digər türk qəbilələri.

2. Kerman qəbilələri: şərqi qotlar, gəpidlər, türçilinqlər, suəbilər, marsamanlar, kladlar, hərulər, ruqılər, skirlər.

3. Slavyan qəbilələri: venedlər, antlar, sklavenlər

4. İran qəbileləri: alanlar, sarmatlar, baştarnalar, neurlar, roksolanlar.

5. Fin-uqor qəbilələri: ceremonislər, mordvalar, meryalar, veişlər, cudlar, estlər, vidivarilər.

Hun dövlətinə daxil olan qəbilələrinin sayı 45-ə çatırı.

Hun dövlətinə müxtəlif qəbile və xalqlar daxil idi. Hun dövləti, indiki dildə desək, federativ səciyyə daşıyır, yəni hər qəbilə və xalq öz dövlət quruluşunu saxlamışdır, Hun dövlətinin tərkibinə daxil olmazdan əvvəlki sərhədlərini qoruyub saxlamışdır, hətta bu yarımmüştəqil dövlətlərin başında ya onların əvvəlki kral, knyaz, hersoq və ya qrafları, ya da onların varisləri durdurdu. Vergilər də əvvəlki kimi idi; fərqli bu idi ki, hər yarımmüştəqil dövlət mərkəzi dövlətin xəzinəsinə vergi verirdi. Hətta hər yarımmüştəqil dövlətin öz ordusu vardi və Atilla hərbi səfərbərlik elan etdikdə hər «dövlət» başçısı öz qoşu-

nı qərbi Roma imperiyasında (bu vaxt həmin dövlət rəsmi olaraq Müqəddəs Roma İmperiyası adlanırdı) isə üşyanlar ara vermirdi. Burqundiya (indiki Fransanın şimal-şərqi) və Belçikanın çox hissəsini əhatə edirdi) kralı Qundihar mərkəzi hökumətinə qarşı qiyam qaldırır. Qərbi Roma dövləti üşyançıların öhdəsindən gələ bilmir. Atilla sərkərdələrindən Oxatarın başçılığı ilə qoşun göndərib üşyanı yatarıv, döyüşdə Burqund kralı öldürülür. Burqundiya Hun imperiyasına qatılır. Beləliklə, bütün Almaniya Hun dövlətinin tərkibinə daxil olur. Almanların «Nibelunq nəğmələri» dastarı bu döyüşlərə həsr edilmişdir.

Bu hadisədən sonra Qərbi Hun imperiyasının sərhədləri qərbə Şimal dənizi və La-Manş boğazından şərqi Volqa çayınınə uzanır. Bizans tarixçisi Priskosun yazdığını görə, aşağı Reyn hövzəsində yaşayan franklar, türinçlər və lanqobardlar da Hun dövlətinin tərkibində idilər.

Bizans dövləti 434-cü il Konstansa sazişinin şərtlərini pozmağa başlayırdı: Bizans sarayının adamları Hun dövlətinə daxil olan ayri-ayri qəbilələrlə gizlincə görüşüb onları Hun dövlətinə qarşı qaldırıv; Hun dövlətindən qaçanların bir hissəsi hunlara qaytarılmırıv. Bu qəbahətlər içərisində bir günah Atillanı daha çox hiddətləndirir.

Hunlar məzari hər şeydən müqəddəs sayırdılar. Hun adətinə görə, ölümün sağlığında geydiyi paltarlar, işlətdiyi silahlar, qazandığı qızıl, almaz (briliant) və digər qiymətli əşyalar onunla birləşdə qəbirə qoyulurdu və məzara toxunmaq tabu edildi. Hun adətinə görə, bu tabunu pozmaq ən böyük günah idi. Atillanın hiddətinə səbəb olan da bu idi ki, Marqos yepiskopu Konstansa yaxınlığında olan bir Hun sərkərdəsinin qəbrini talan etmiş, oradakı

olan və itmiş bir qılıncı bir hun çobanı təbib Atillaya verir, rəvayət görə bu qılınc kimdə olarsa, o, dünyaya hakim olurdu. Deməli, Tanrı dünya üzərində hakimiyyəti Atillaya verirdi.

Bir az keçəndən sonra Bizans yenə də Konstansa sazişinin şərtlərini pozmağa başlayır: illik xərac əskik ödəniş, gecikdirilir, qaçqınlara sığınacaq verilir.

447-ci ildə Atilla ikinci dəfə Bizansa yürüş edir, Dunay çayını bir neçə məntəqədən keçib Trakyianın içəriliyinə doğru hərəkət edir, yolundakı bütün şəhərləri tutur və Konstantinopolun (indiki İstanbul) yaxınlığındakı Çəkməcəye çatır. Bizans imperatoru Teodosios sarayın ən yüksək əyani olan Anatoliosu Atillanın yanına elçi göndərir və barışq şərtlərini bütövükde və danışqsız qəbul edir. Həmin şərtlər bunlar idi:

1. Hərbi təzminat olaraq, Bizans Hun dövlətinə 6000 librə qızıl ödəyəcəkdir.

2. Dunay çayının cənubunda, Duna-ya beş günlük məsaflədə Bizans qoşun saxlamayacaqdır.

3. İki ölkə arasında ticarət artıq hun şəhərinə çevrilmiş Nişdə aparılacaqdır.

4. Bizansın hunlara ödədiyi illik xərac 700 librə qızıldan üç dəfə artırılıb 2100 librə qızılı (150 min solidus) çatdırılır.

5. Bizans dövləti qaçqınları hunlara qaytaracaq, Hun hakimiyyəti altında olan qəbilələrlə əlaqə saxlamayacaqdır.

Səzişin şərtləri Bizans üçün çox ağır idi. Digər tərəfdən, bu qədər qızılı təbib ödmək də imperator üçün çətin idi - dövlət müflis ola bilərdi. Yeganə çıxış yolu Atillaya sui-qəsd etmək idi, onu aradan götürmək idi.

(Davamı 10-cu səhifədə)

Türk ərənləri

ATILLA

(Əvvəli 3-cü səhifədə)

448-ci ildə Edik-kunun başçılıq etdiyi bir hun elçilik heyəti Konstantinopolda idi. Elçilik geri qayıtmaga hazırlaşanda Maksiminios, Priskos və Bigilanın da daxil olduğu Bizans nümayəndə heyəti ona qoşulur. Bu hadisələri nümayəndə heyətinin üzvü, Bizans tarixçisi Priskos təsvir edir. Onun yazdığını görə, Bizans Atillaya sui-qəsd hazırlamış və onu yerinə yetirmək üçün Bigilaya bir sandıq qızıl vermişdi. Maksiminios və Priskosun bu gizli məqsəddən xəbərləri olmamışdır. Türk elçilik heyətinin başçısı Edik-kun sui-qəsd hazırlanmasını əvvəlcə sezmiş və sonra həqiqəti öyrənmiş, ancaq bunu bildirməmişdir. Elçilik Atillanın indiki Macaristanda yerləşən paytaxtına gələn kimi o, sui-qəsd planını Atillaya çatdırmışdı. Atilla Bigilanı sorğu-suala çəkib sui-qəsd planını etiraf etməyə məcbur etmişdi. Atilla ağır bir məktub yazıb Teodosiosa göndərir: «...Teodosiosa da Atilla kimi əsil bir atanın oğludur. Atilla atası Munçuqdan aldığı əsil-liyi qorumuş, amma Teodosios Atillaya xərac verən bir kölə vəziyyətinə düşmüştür. Teodosios əsilliyini qoruya bilmədiyi kimi köləlik heysiyyatını da qoruya bilməmişdir. Çünkü əsil süzereni Atillanın canına qıymaq istəmişdi...»

Bizans həyəcanlı günlər yaşayır: hunların hückumu hər an gözlənirdi. Bizans imperatoru ən yüksək rütbəli əyanlardan ibarət böyük bir elçiliyi Atillanın sarayına göndərir. Lakin Atilla artıq Bizansı özündən asılı hesab etdiyi üçün imperatora da, onun elçilərinə də əhəmiyyət vermir. İndi Atillanı Qərbi Roma imperiyası maraqlandırırırdı.

Roma imperiyası ordusunun baş komandanı olan Aetlius həm igid, həm də uzaqgörən və ağıllı bir adam idi. O, Atillanın son məqsədini biliirdi. Buna görə də hunlara veriləcək xəracı gecikdirmir və Romaya hücum üçün Atillaya bəhanə vermirdi. O, digər tərəfdən, müharibəyə də hazırlaşır, Roma ordusunu, xüsusunən süvarı qoşunu hun ordusu tipində yenidən qururdu. Lakin Atilla yenə də müharibəyə başlamaq üçün bəhanə tapdı.

Bir neçə il əvvəl Roma imperatoru III Valentinin bacısı Honoriya ərə getmək niyyəti ilə Atillaya bir üzük göndərmişdi. O, «Avqusta» (yəni, müqəddəs) adı da daşıyırırdı, imperator hüququna malik idi və əslində, Roma imperiyasının yarısına sahib idi. Əgər Atillaya ərə getsə idi, bir nömrəli söz sahibi olacaqdı. Atilla Roma imperatoruna nota göndərib nişanlısını arvadı kimi qədul etdiyi və cehiz olaraq Roma imperiyasının yarısının ona verilməsini tələb etdi. Imperator və onun sərkərdəsi əvvəlcə müxtəlif bəhanələrlə məsələni uzatdırılar, sonra isə Atillanın istəyini rədd etdilər. Bir bu məsələ, bir də Reyn boyunda yaşayan viziqtolarla əlaqəli bir anlaşılmazlıq müharibə üçün bəhanə oldu.

Atilla 200 minlik ordu topladı: qoşunun 100 min nəfəri türk, qalan 100 min german və slavyan qəbilələrindən ibarət idi. O, bu ordunun başında Burqundiyadan Qalliyaya doğru hərəkət etdi. Roma ordusu da Astiusun başçılığı ilə həmin istiqamətdə yürüşə çıxdı. Roma ordusu da 200 min nəfərlik idi.

Hunlar Mets və Reyms şəhərlərini tutub Ormana çatdırılar. Aetius də ordusu ilə oraya gəldi. Lakin Atilla həmin yeri döyüş üçün yararlı hesab etməyib Kataalaun rayonuna yönəldi. Bura türk strategiyası üçün daha münasib idi.

451-ci il iyun ayının 20-de hun və Roma ordusu döyüşə başladı. Döyüş 24 saat çəkdi. Hər iki tərəf böyük itkilər verdi. Döyüşün sonunda Roma ordusu dağıldı, Aetiusun özü də, az qala, əsir düşəcəkdi, canını qurtarıb nizamsız şəkildə geri çəkilən ordusuna qoşuldu. Romanın müttəfiqi olan Qərbi Qot ordusu da döyüşdə krallarını itirdi, onun oğlu sinq düşmüş ordunun qalıqlarını götürüb döyüş meydanını türk etdi. Atilla geri çəkilən Aetiusu və onun ordusunu teqib etmədi və Qərbi Roma imperiyasının hərbi bazası sayılı Qalliyani işgal etməklə kifayətləndi.

ordusunu yiğib nizam-intizamla paytaxtının yerləşdiyi Macaristana qayıtdı.

Qərb tarixçiləri bu döyüşdə tərəflərdən heç birinin qalib gəlmədiyini yazırlar. Lakin iki məsələni yaddan çıxarırlar: 1) Atilla Qalliyani işgal edib öz dövlətinə qatmışdı; bu, qələbənin hansı tərəfdə olduğunu göstərir. 2) Bir il sonra 452-ci ilin baharında baş verən hadisələr də həmin döyüşdə kimin qalib gəldiyini göstərdi.

452-ci ilin yazında Atilla öz ordusu ilə Po ovalığına gəldi və Roma imperiyasının o zamankı paytaxtına Ravekkaya doğru irəlilədi. Aetius imperator III Valentinə dövləti qorumağın qeyri-mümkün olduğunu söyledi və imperatoru İtaliyanı türk etmək üçün dile tutdu. Hami təslim olmaq haqqında düşünürdü. Atillanın ordusu Romanın qapılara çatdıqda, bütün xristian dünyasının başçısı Papa I Leo özü böyük bir nümayəndə heyəti ilə Atillanın qərargahına gəldi. Papa bütün xristian dövlətlərinin başçılarının imzaladığı sənədi Atillaya təqdim etdi, onların və şəxsən özünün adından Roma şəhərini bağışlaşamasını Atilladan xahiş etdi. Papa Atillaya dedi ki, xristian dünyası onun bütün şərtlərini qəbul edir və onlar ilbəil xəracı artıracaqlar. Papanın əsas məqsədi xristianlığın mərkəzi şəhərini yrixılmaqdan xilas etmək idi. Atilla Papanın yalvarışlarını qəbul etdi, Romanı işğal etmədi, dağıtmadı, hətta balaca bir koməni da yandırmadı. Qərb tarixçilərinin barbar adlandırdıqları Atilla 5 il əvvəl 447-ci ilə Çekməcəyə qədər gəlib Konstantinopolu dağıtmadığı kimi, dünya mədəniyyətinin beşiklərindən biri olan Romanı da dağıtmadı. Halbuki, qərb tarixçilərinin mədəniyyətin canlı mütəssəməsi sayıqları Roma imperatoru Yuli Sezar Misiri işğal edərək İskəndəriyyə kitabxanasını yandırılmışdı.

Atilla İtaliya səfərindən qayıtdıqdan sonra İrana hərbi yürüşə hazırlaşmağa başladı. Lakin bu səfər baş tutmadı. Romadan qaydan Atilla İldiko adlı bir şahzadə ilə evləndi. Toy gecəsi daxili qanaxmadan, ağızından və burnundan qan golməsindən öldü. Cəsədi yoxlayan qam dedi: «Sui-qəsd olmamışdır, böyük qardaşı Buda da eyni xəstəlikdən ölmüşdü». Bu hadisə 453-cü ildə baş verdi.

Atillanın meyitini üçqat tabut qoydular: birinci tabut qızıldan, ikinci tabut gümüşdən, üçüncü tabut poladdan idi. Onu Tissa çayındaki kiçik adalarдан birində dərin qazılmış məzarda basdırıldılar. Sonra çayın yatağını dəyişdilər və məzar suyun altında qaldı. Hələ inđeyədək heç kim Atillanın harada basdırıldığını bilmir.

Atillanın Arixan adlı arvadından üç oğlu vardı: İlək, Dənizlik və İrnək; Üsida adlı arvadından da bir oğlu olduğunu söyləyirlər. Övladları ataları kimi olmadı. Atasının ölümündən sonra İlək xəqan oldu, lakin german qəbilələri ilə döyüşlərdən birində həlak oldu. İkinci oğlu İrnək də döyüşlərdən birində öldürüldükdən sonra üçüncü oğlu hunların böyük bir qismini toplayıb Qara dənizin qərb sahillərinə qayıtdı.

Əbülfəz RƏCƏBLİ,
filologiya elmləri doktoru,
professor